

Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo
ministerija

MOKYMOŠI PAGALBA BENDROJO UGDYMO MOKYKLŲ MOKINIAMS: PADĖTIS IR PROBLEMOS

Pagrindiniai klausimai:

- Kodėl svarbu tobulinti mokymosi pagalbos mokiniui sistemą?
- Kaip Lietuvoje suprantama mokymosi pagalba mokiniui?
- Kas ir kaip ją turėtų teikti mokykloje?
- Kokia mokymosi pagalbos mokiniui kokybė ir prieinamumas Lietuvos mokyklose?
- Kaip mokyklose organizuojama ir teikiama mokymosi pagalba?
- Kaip mokymosi pagalba mokiniui teikiama kitose šalyse?
- Pasiūlymai mokymosi pagalbai tobulinti Lietuvos mokyklose

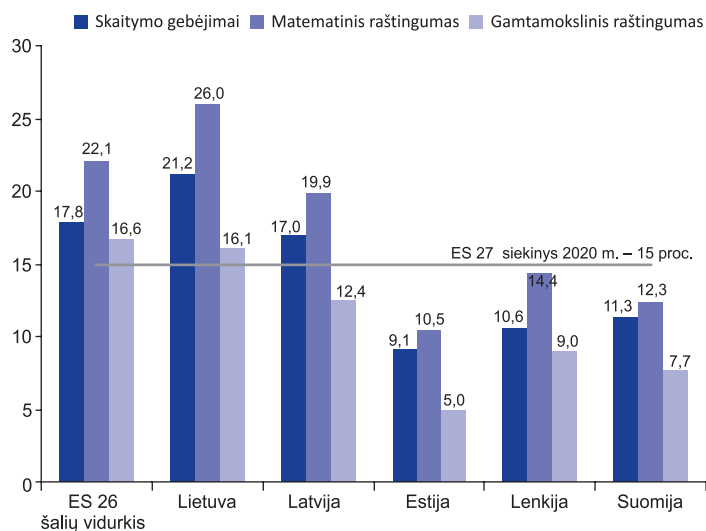
Valstybės gerovė labai priklauso nuo to, kiek išsilavinę yra jos piliečiai. Todėl 2012 m. Europos Komisija komunikate *Švietimo persvarstymas* ragino valstybes nares didinti besimokančių asmenų, kuriems gresia nebaigti mokyklos ir įgyti menką kvalifikaciją, pažangumą, lavinti pagrindinius gebėjimus visuose švietimo lygmenyse, kuo anksčiau nustatyti potencialius nepažangiuosius ir teikti konkrečiam asmeniui pritaikytą pagalbą. Atliepiant šiuos raginimus, Lietuvos Respublikos *Vyriausybės 2012–2016 metų programoje* švietimo kokybės gerinimas nurodomas kaip vienas iš neatidėliotųjų prioritetų. Valstybinėje švietimo 2013–2022 metų strategijoje keliamas tikslas iki 2022 m. sumažinti žemų mokymosi pasiekimų mokinių (nepasiekiančių antrojo iš šešių Tarptautinio penkiolikmečių mokymosi pasiekimų tyrimo (PISA) lygmens) dalį vidutiniškai iki 15 proc. Siekiant šio tikslo, didinti pagalbos mokiniui sistemos veiksmingumą yra ypač svarbu. Laiku teikiama veiksminga mokymosi pagalba gali duoti daug naudos tiek pačiam asmeniui, tiek visuomenei. Asmeniui ji gali padėti ateityje išvengti skurdo, socialinės atskirties, o visuomenei sumažinti tokias opias socialines-ekonomines problemas, kaip nedarbas, nusikalstamumas, sergamumas dėl žalingų įpročių. Mokymosi pagalba, skirta įvairių (ne tik žemų) pasiekimų mokiniams, didina kiekvieno asmens ir visuomenės gerovę, konkurencingumą.

- Lietuvoje mokymosi pagalba suprantama kaip švietimo pagalbos dalis ir apibrėžiama kaip mokymosi palaikymas: konsultavimas, pagalba ilgesnį laiką nelankiusiems mokyklos, mokymosi sunkumų, elgesio sutrikimų turintiems mokiniams; mokymosi motyvacijos koregavimas.
- Mokymosi pagalbą mokiniams mokykloje turėtų teikti juos mokantis mokytojas. Jis privalo nuolat vykdyti mokinių mokymosi stebėseną, nustatyti jų mokymosi sunkumus, informuoti apie juos švietimo pagalbos specialistus, klasės vadovą ir mokinio tėvus, kartu su jais tartis, kaip bus organizuojama veiksminga mokymosi pagalba.
- Mokymosi pagalbą rekomenduojama pirmiausia teikti pamokoje kaip grįžtamąjį ryšį, parenkant mokinio mokymosi poreikius ir gebėjimus geriausiai atitinkančias priemones. Mokymosi pagalbos organizavimas turėtų aprėpti ne tik priimamus sprendimus ir įgyvendinamas priemones, bet ir tų priemonių poveikio analizę.
- Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros 2010–2014 m. duomenimis, bendrojo ugdymo mokykloje pagalbos mokiniui (į kurią įeina ir mokymosi pagalba) kokybė vertinama vidutiniškai, tačiau pamokoje – gana prastai. Pagalbos mokiniui kokybė geriau vertinama miesto nei kaimo mokyklose, o progimnazijose ir gimnazijose – geriau nei pagrindinėse ir vidurinėse mokyklose. Ypač prastai ji vertinama 9–10 klasėse. Daugumoje pamokų taikoma mokymo paradigma, t. y. į mokytoją, o ne į mokinį orientuota pedagoginė sistema: ugdymo turinys nėra diferencijuojamas ir individualizuojamas, vyrauja tradiciniai ugdymo (pasakojimas, aiškinimas) ir vertinimo (norminis, konstatuojamasis) metodai, individualus mokymasis.
- Švietimo ir mokslo ministerijos 2014 m. atliktos apklausos duomenimis, Lietuvos bendrojo ugdymo mokykloms, ypač turinčioms mažai mokinių, trūksta mokinio krepšelio lešų mokymosi pagalbai teikti. Kai kuriose savivaldybėse trūksta ir švietimo pagalbos specialistų.
- Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose mokymosi pagalbos prieinamumą ir kokybę blogina ne tik išteklių, bet ir mokyklos vadybinių gebėjimų trūkumas, dažnos patyčios ir pamokų praleidinėjimas. Tarptautinio mokyklinio amžiaus vaikų sveikos gyvensenos tyrimo duomenimis, 2013–2014 m. Lietuvoje dažnai patyčias patiriančių 11–15 metų mokinių dalis siekė 29 proc. ir buvo didžiausia tarp tyrime dalyvavusių šalių. 2012 m. PISA tyrimo duomenimis, pamokas praleidusių be pateisinamos priežasties penkiolikmečių dalis sudarė 33 proc. ir buvo 15 proc. punktų didesnė nei vidutiniškai EBPO šalyse.
- Minėtos apklausos duomenimis, bendrojo ugdymo mokyklose mokymosi pagalbos mokiniams klausimai aptariami 3–4 kartus per metus; atsakingu už mokymosi pagalbą dažniausiai skiriamas direktoriaus pavaduotojas ugdymui, o ją teikia mokinį mokantis mokytojas. Vis dėlto net 14 proc. (iš 961) apklaustų mokyklų už mokymosi pagalbą atsakingas asmuo nebuvo paskirtas. Pagrindiniame ugdyme mokymosi pagalba mokiniams teikiama nenuosekliai. Daugiausia papildomų pamokų mokyklose pridedama 9–10 klasėse, artėjant pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimui.
- Mokinių mokymosi sunkumus mokykloje galėtų padėti įveikti laiku taikomos veiksmingos mokymosi pagalbos priemonės ir nuolatinis jų poveikio analizavimas.

KODĖL SVARBU TOBULINTI MOKYMOSI PAGALBOS MOKINIUI SISTEMĄ?

Vaiko patirta nesėkmė mokykloje brangiai kainuoja tiek pačiam asmeniui, tiek visuomenei. Vėliau būna ypač sunku ir brangu taisyti jos padarinius. Tyrimai rodo, kad nesėkmė mokykloje patyręs asmenys sunkiau įsidarbina ir rečiau randa nuolatinį, gerai mokamą darbą (OECD, 2012). Tokie asmenys dažniau patiria skurdą ar socialinę atskirtį, todėl turi mažiau galimybių dalyvauti socialiniame ir kultūriniame gyvenime. Jie taip pat dažniau linkę nusikalsti, rečiau mokosi visą gyvenimą¹. Daugelis ekonominių ir socialinių negerovių, tokių kaip nepilnamečių merginų nėštumas, nesveikas gyvenimo būdas (t. y. dažnas alkoholio, tabako, psichotropinių medžiagų vartojimas) taip pat yra siejama su menku asmens išsilavinimu. Žemi vieno mokomojo dalyko pasiekimai dažnai lemia prastus ir kitų dalykų rezultatus. Neretai tai yra viena svarbiausių priežasčių, dėl kurių asmuo anksti palieka švietimo sistemą. Mokykliniame amžiuje žemų pasiekimų asmenims teikiama veiksminga mokymosi pagalba galėtų padėti sumažinti šių negerovių mastą, kartu duotų nemenkos naudos. Ekspertai teigia, kad jei Lietuvai pavyktų iki 2020 metų pasiekti išsiskirtą tikslą – sumažinti nepasiekiančių 2-ojo Tarptautinio penkiolikmečių mokymosi pasiekimų tyrimo PISA lygmens dalį iki 15 proc., ji ateityje (maždaug per 7–8 dešimtmečius) pajustų naudą, siekiančią 74 milijardų eurų.

1 pav. **Mokinių, nepasiekiančių 2-ojo (iš 6) Tarptautinio penkiolikmečių mokymosi pasiekimų tyrimo PISA lygmens, dalis (proc.)**

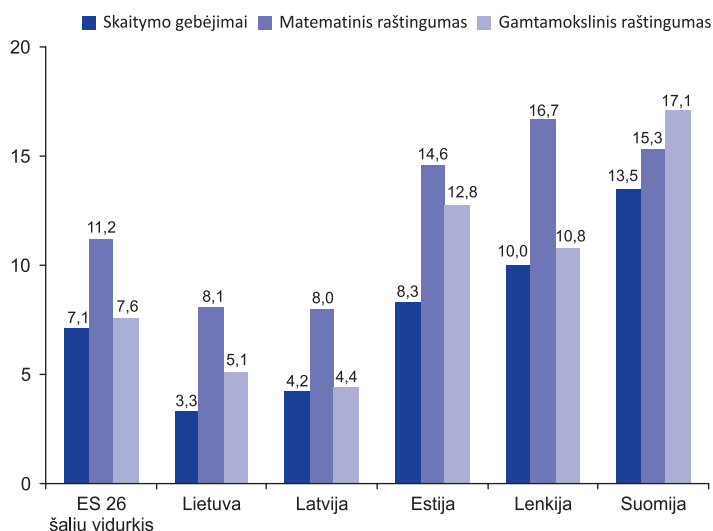
Duomenų šaltinis: PISA, 2012

PISA 2012 metų tyrimo duomenys rodo, kad Lietuvos penkiolikmečių, nepasiekiančių 2-ojo PISA pasiekimų lygmens, dalis tik gamtamokslinio raštingumo srityje yra šiek tiek mažesnė nei Europos Sąjungos šalių vidurkis. Kitose dviejose srityse – skaitymo ir matematinio raštingumo – didesnė (1 pav.). Lietuvos rezultatas, lyginant su kaimyninėmis šalimis, yra prastesnis visose minėtose srityse.

Mokymosi pagalba turi būti teikiama ne tik žemų mokymosi pasiekimų, bet visiems mokiniams atsižvelgiant į individualių jų ugdymo(si) poreikius. Viena vertus, dėl ligos ar kitų asmeninių sunkumų atsiradusios mokymosi spragos gali labai neigiamai paveikti tolesnius mokinio mokymosi pasiekimus. Tokiu atveju vidutinių ar net aukštų mokymosi pasiekimų mokinys ilgai gali tapti žemų pasiekimų mokiniu. Kita vertus, laiku ir veiksmingai suteikta pagalba gabiems mokiniams gali sudaryti sąlygas pasiekti aukščiausius rezultatus, o ateityje dirbti efektyviau ir produktyviau.

Aukščiausius (5 ir 6) PISA tyrimo skaitymo, matematinio ir gamtamokslinio raštingumo lygmenis pasiekiančių Lietuvos penkiolikmečių dalis, lyginant su ES šalių vidurkiu, buvo mažesnė. Ji buvo daug mažesnė ir už kaimyninių šalių – Estijos ir Lenkijos (2 pav.).

2 pav. **Mokinių, pasiekiančių aukščiausius (5 ir 6) Tarptautinio penkiolikmečių mokymosi pasiekimų tyrimo PISA lygmenis, dalis (proc.)**

Duomenų šaltinis: PISA, 2012

KAIP LIETUVOJE SUPRANTAMA MOKYMOSI PAGALBA MOKINIUI?

Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2011) mokiniui teikiama pagalba apibūdinti vartojama *švietimo pagalbos sąvoka*, apibrėžiama kaip mokiniams, jų tėvams (globėjams, rūpintojams), mokytojams ir švietimo teikėjams specialistų teikiama pagalba, kurios tikslas – didinti švietimo veiksmingumą. Pabrėžiama, kad siekiant veiksmingo ugdymo, švietimo pagalba mokiniams turi būti **kom-**

pleksinė, apimanti visos mokyklos bendruomenės ir įvairių specialistų pastangas. Todėl švietimo pagalba apima įvairius pagalbos komponentus, t. y. profesinį orientavimą, švietimo informacinę, psichologinę, socialinę, pedagoginę, specialiąją pedagoginę ir specialiąją pagalbą, sveikatos priežiūrą mokykloje, konsultacinę, mokytojų kvalifikacijos tobulinimo ir kitą pagalbą (3 pav.).

¹ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Tackling early school leaving: A key contribution to the Europe 2020 Agenda. Brussels, 31.1.2011 COM(2011) 18 final.

Europos šalyse, be šių pagalbos sričių, skiriama ir mokymosi pagalba. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2011) mokymosi

3 pav. Švietimo pagalbos mokiniui komponentai

Duomenų šaltinis: Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2011

pagalbos terminas iš viso nėra vartojamas. Tuo tarpu 2015–2016 ir 2016–2017 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendruosiuose ugdymo planuose aprašoma pagalbos mokiniams teikimo tvarka, nors pats mokymosi pagalbos apibrėžimas nepateikiamas ir šiame dokumente. Kadangi Švietimo įstatyme (2011) apibrėžtų švietimo pagalbos komponentų sąrašas nėra baigtinis, mokymosi pagalbą galima priskirti „kita pagalba“ komponentui.

Mokymosi pagalbos terminas ir samprata nėra aprašoma ir švietimo pagalbą reglamentuojančiuose dokumentuose, nors pagal Švietimo įstatymą ji yra švietimo pagalbos sudedamoji dalis. Tam tikrą (nors gana siaurą) mokymosi pagalbos¹ sampratą galima rasti *Bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo tvarkos apraše* (2009). Ji priskiriama pagalbos mokiniui srities psichologinės, pedagoginės ir socialinės pagalbos temai ir apibrėžiama kaip „**mokymosi palaikymas: konsultavimas, pagalba ilgesnį laiką nelankiusiems mokyklos, mokymosi sunkumų, elgesio sutrikimų turintiems mokiniams; mokymosi motyvacijos koregavimas**“.

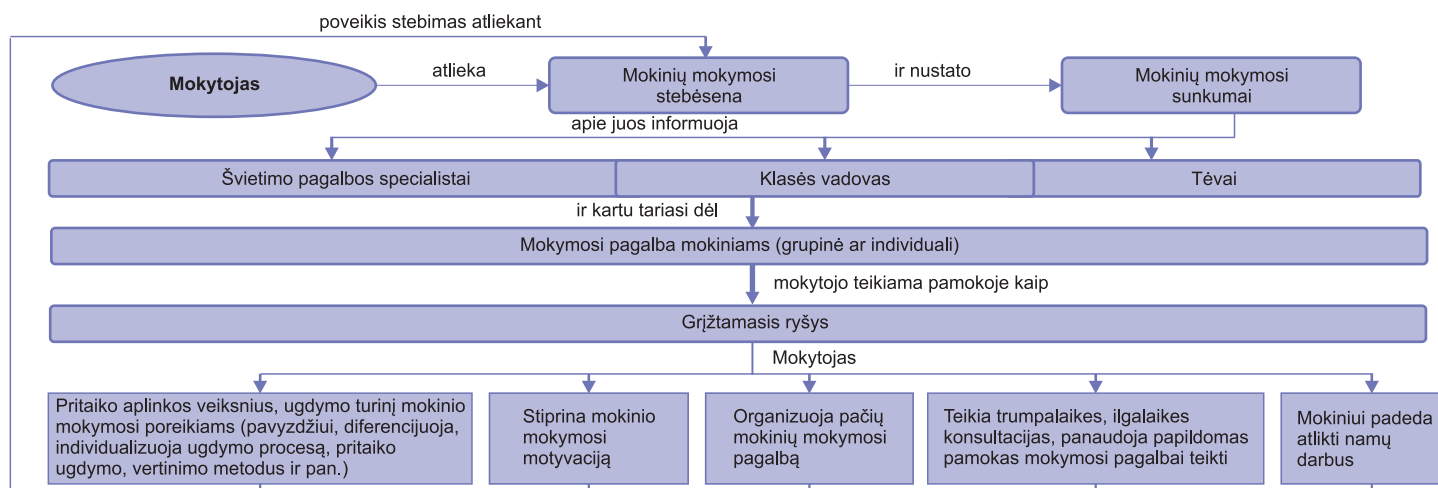
KAS IR KAIP JĄ TURĖTŲ TEIKTI MOKYKLOJE?

2015–2016 ir 2016–2017 mokslo metų Pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendruosiuose ugdymo planuose (toliau – *Bendrieji ugdymo planai*) pabrėžiama, kad mokykla privalo sudaryti sąlygas kiekvienam mokiniui mokytis pagal jo gebėjimus ir pasiekti kuo aukštesnius pasiekimus. Todėl mokykla privalo nuolat stebėti mokinių mokymosi procesą, rezultatus ir laiku nustatyti mokiniams kylančius mokymosi sunkumus. Mokymosi pagalbos organizavimas mokykloje turėtų aprėpti ne tik priimamus sprendimus ir įgyvendinamas priemones, bet ir tų priemonių poveikio analizę (4 pav.).

Kilus mokinio mokymosi sunkumams, mokymosi pagalbą jam pirmiausia teikia mokantis mokytojas. Jis apie iškilusius sunkumus informuoja klasės vadovą, mokinio tėvus (globėjus, rūpintojus), mokyklos švietimo pagalbos specialistus ir kartu tariasi,

kaip bus organizuojama veiksminga mokymosi pagalba. Jei mokytojo teikiamos mokymosi pagalbos nepakanka, mokinio mokymosi pasiekimai žemesni nei bendraamžių, mokytojas ar mokinio tėvai kreipiasi į mokyklos vaiko gerovės komisiją, kad būtų nustatyta mokymosi sunkumų priežastis. Mokyklos vaiko gerovės komisija teikia mokytojui rekomendacijų dėl mokymosi pagalbos mokiniui teikimo. Jei ir tai nepadeda pagerinti mokinio mokymosi rezultatų, mokyklos vaiko gerovės komisija (tėvams sutikus) atlieka mokinio pirminį specialiųjų ugdymosi poreikių įvertinimą ir nutarusi, kad jam reikėtų pritaikyti bendrojo ugdymo bendrąsias programas ir skirti specialųjį ugdymąsi, tėvams sutikus kreipiasi į savivaldybės pedagoginę psichologinę tarnybą (toliau – PPT), švietimo pagalbos tarnybą. PPT specialistai, atlikę išsamų vaiko specialiųjų ugdymosi poreikių

4 pav. Mokymosi pagalbos mokiniui teikimo mechanizmas Lietuvos bendrojo ugdymo mokykloje

Duomenų šaltinis: 2015–2016 ir 2016–2017 mokslo metų Pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai

¹ *Bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo tvarkos apraše* (2009) vartojamas mokymosi pagalbai sinoniminis terminas *pagalba mokantis*.

įvertinimą, rezultatus aptaria su tėvais ir ugdančiu mokytoju, teikia rekomendacijų mokytojui, kaip geriau pritaikyti ugdymo turinį vaiko ugdymosi poreikiams tenkinti.

Bendruosiuose ugdymo planuose nustatyta, kad mokymosi pagalbą mokiniui būtina suteikti, jei jo pasiekimų lygis (vieno ar kelių dalykų) žemesnis, nei numatyta *Bendrosiose programose*, ir mokyns nedaro pažangos; jei mokinio kontrolinis darbas įvertinamas nepatenkinamai; jei mokyns dėl ligos ar kitų priežasčių praleido dalį pamokų, ir pan. Mokymosi pagalba privalo būti teikiama laiku, atsižvelgiant į mokinio mokytojo ar švietimo pagalbos specialisto rekomendacijas, ir turi atitikti mokinio mokymosi galimybes. Mokymosi pagalbos teikimo dažnumas ir intensyvumas turi priklausyti nuo mokinio poreikių, taip pat atsižvelgiama į mokinio mokytojo rekomendacijas. Pavyzdžiui, mokiniui sugrįžus po ligos, mokymosi pagalba turėtų būti teikiama taip intensyviai, kiek reikia norimam rezultatui pasiekti.

Bendrojo ugdymo mokykloje mokymosi pagalbos teikimo būdai gali būti labai įvairūs (4 pav.). *Bendruosiuose ugdymo planuose* mokymosi pagalbą pirmiausia rekomenduojama teikti per pamoką kaip grįžtamąjį ryšį. Mokinio mokymasis turi būti koreguojamas nedelsiant: parenkamos jam tinkamos mokymo(si) užduotys, metodikos ir kita. Mokymosi pagalba taip pat teikiama: skiriant trumpalaikes ar ilgalaikes konsultacijas, kurių trukmę rekomenduoja mokantis mokytojas ar nustato mokykla pagal mokymosi pagalbos poreikį; organizuojant pažangiųjų

mokinių pagalbą kitiems mokiniams ar kitu mokyklos pasirinktu būdu.

Mokyklos ugdymo plane rekomenduojama numatyti mokymosi pagalbos organizavimo ir įgyvendinimo būdus (pavyzdžiui, konsultacijų mokiniui ar mokinių grupei skyrimą ir pan.). Mokymosi pagalba gali būti teikiama ir mokiniui sudarant sąlygas namų darbus atlikti mokykloje padedamam mokytojo ar kitų mokinių, taip pat stiprinant mokinių motyvaciją kryptingai veikti siekiant mokymosi tikslų.

Netiesioginė mokymosi pagalba mokiniams gali būti teikiama:

- tobulinant mokyklos mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo tvarką, itin daug dėmesio skiriant formuojamajam vertinimui pamokoje ir diagnostiniam vertinimui;
- sudarant sąlygas mokytojams tobulinti ugdymo individualizavimo metodiką, prireikus pasitelkti švietimo pagalbos specialistus ugdymo turiniui planuoti ir laiku koreguoti, atsižvelgiant į mokinių mokymosi pagalbos poreikius;
- sudarant galimybes mokytojams tobulinti profesines žinias, ypač dalykines kompetencijas ir gebėjimus, organizuoti ugdymo procesą įvairių gebėjimų ir poreikių mokiniams;
- aktyviau įtraukiant į vaiko ugdymo procesą mokinio tėvus (globėjus, rūpintojus), ne tik sprendžiant vaikų ugdymosi problemas, bet ir teikiant įvairią mokymosi pagalbą, vykdant profesinį informavimą ir orientavimą, supažindinant su darbo ir profesijų pasauliu, organizuojant mokyklos gyvenimą.

KOKIA MOKYMOSI PAGALBOS MOKINIUI KOKYBĖ IR PRIEINAMUMAS LIETUVOS MOKYKLOSE?

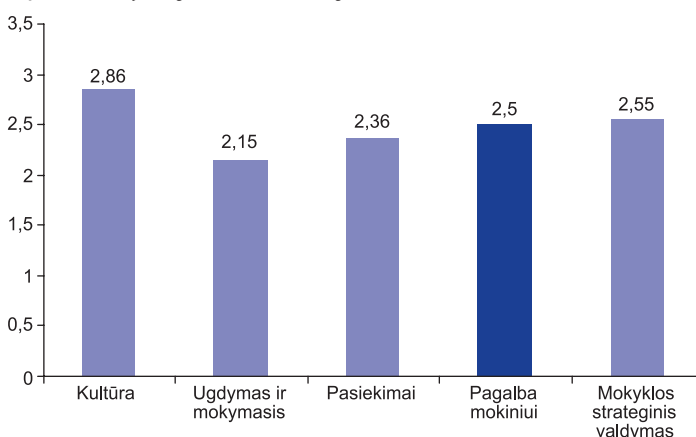
Informacijos apie Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose teikiamos mokymosi pagalbos mokiniui kokybę teikia Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros apibendrinti mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo duomenys.

Nuo 2010 m. iki 2014 m. atlikti 387 bendrojo ugdymo mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimai. Iš penkių veiklos sričių pagalba mokiniui, į kurią įeina ir mokymosi pagalba, įvertinta vidutiniškai – 2,5 balo (5 pav.). Maždaug pusės vertintų mokyklų pagalbos sritis įvertinta patenkinamai (2 lygiu), kitos dalies – gerai (3 lygiu) ar labai gerai (4 lygiu). Aukščiausiu, 4 lygiu įvertintų mokyklų dalis buvo labai maža ir sudarė tik 1,6 proc.

Iš penkių pagalbos mokiniui srities temų geriausiai įvertinta tema – rūpinimasis mokiniams, prasčiausiai – specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimas, tėvų pedagoginis švietimas (6 pav.). Daugiau nei 2/3 mokyklų pagalbos mokiniui srities temų rodikliai buvo įvertinti patenkinamai, apie trečdalis – gerai, o labai gerai – tik labai nedidelės dalies (mažiau nei 2 proc.) mokyklų. Iš visų pagalbos mokiniui temų rodiklių prasčiausiai vertintas gabių ir talentingų vaikų ugdymas, tėvų pagalba mokantis (6 pav.).

Pagalbos mokiniui sritis, atitinkamos jos temos ir jų rodikliai geriau buvo įvertinti miesto mokyklose nei kaimo, taip pat progimnazijose ir gimnazijose pagalba mokiniui vertinta geriau nei pagrindinėse ir vidurinėse mokyklose.

5 pav. Mokyklų veiklos sričių vertinimai 2010–2014 m.

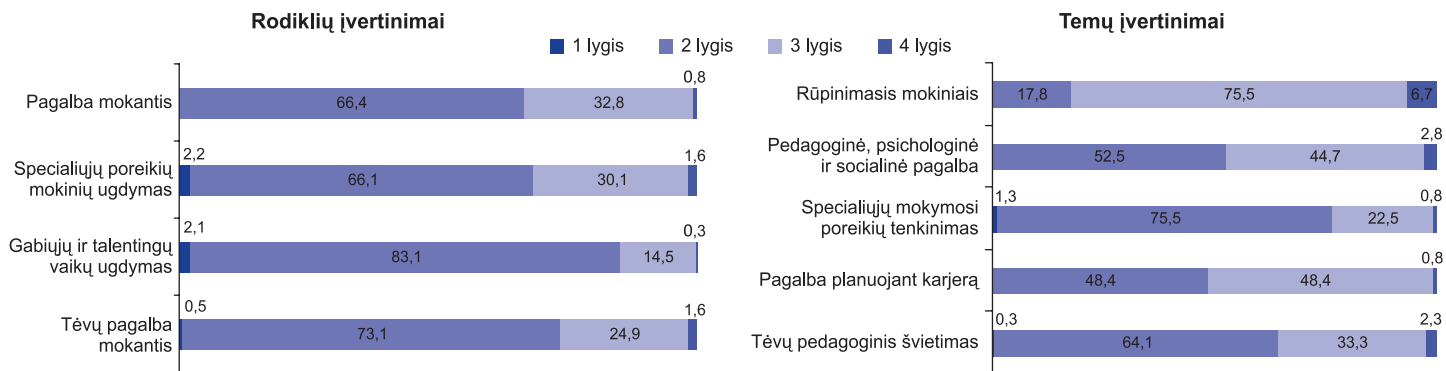

Duomenų šaltinis: Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra

2010–2014 m. mokyklose stebėtų pamokų (N = 35 240) išorės vertinimų duomenimis, iš vertinamų aštuonių pamokos kokybės aspektų pagalba (t. y. ugdymo individualizavimas konsultuojant ir teikiant pagalbą mokiniams ir jų grupėms pagal poreikius) įvertinta palyginti prastai – 2,4 balo. Geriausiai buvo įvertinti santykiai – 2,85 balo (7 pav.). Pagalba pamokose geriausiai įvertinta pradinio ugdymo klasėse, prasčiausiai – pagrindinio ugdymo, ypač 9–10, klasėse (8 pav.).

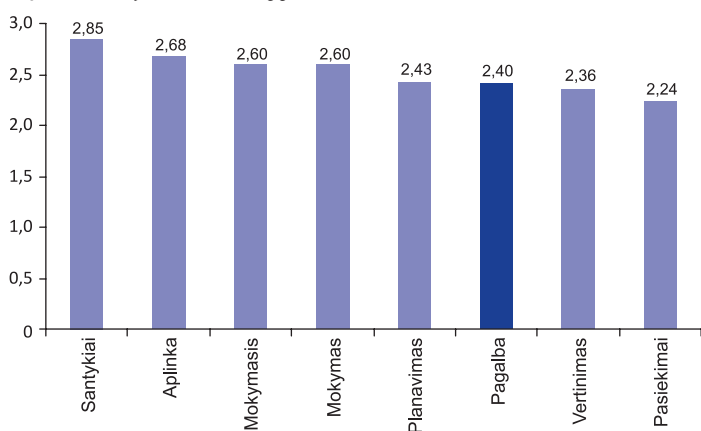
Mokymosi pagalbą pamokoje pirmiausia teikia mokinius mokantis mokytojas, todėl jos prieinamumas ir kokybė labai

6 pav. Mokyklų pasiskirstymas (dalis proc.) pagal pagalbos mokiniui srities temų ir jų rodiklių įvertinimus 2010–2014 m.

Duomenų šaltinis: Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra

7 pav. Mokyklos veiklų įvertinimai (balais), 2010–2014 m.

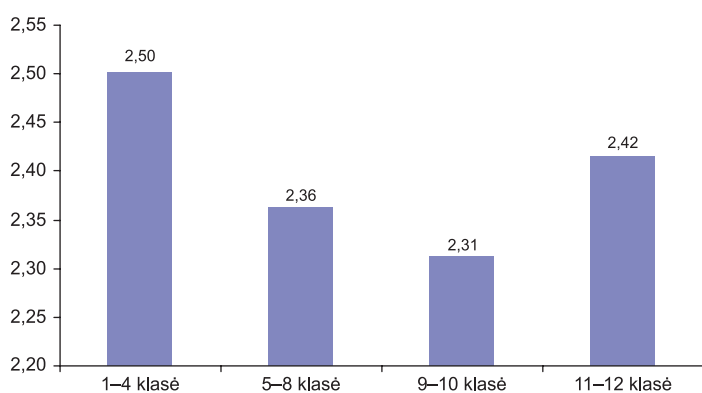
Duomenų šaltinis: Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra

priklauso nuo pamokos organizavimo ir kokybės (7 ir 9 pav.). Pamokos planavimo veiklos – uždavinių kėlimas, pamokos struktūros logiškumas, mokymosi uždavinių, metodų ir mokymo bei mokymosi priemonių dermė, laiko panaudojimo racionalumas ir veiksmingumas pamokoje – vertinamos palyginti prastai ir labai panašiai kaip pagalbos veikla (7 pav.).

2015 metų bendrojo ugdymo mokyklų veiklos išorės vertinimo duomenimis, daugumoje (2/3) pamokų ugdymas buvo organizuojamas taikant mokymo paradigmą. Mokymosi paradigma taikyta tik maždaug dešimtdalyje stebėtų pamokų (9 pav.). Mokymo paradigma grindžiamų pamokų metu ne mokinsys, o mokytojas yra aktyvus ugdymo proceso dalyvis. Jis didžiąją laiko dalį klasei aiškina pamokos temą, visiems mokiniams taiko tuos pačius ugdymo ir vertinimo metodus, teikia vienodo sudėtingumo užduotis. Kitaip tariant, tokioje pamokoje ugdymas nėra diferencijuojamas ar individualizuojamas, todėl mokytojas turi mažokai galimybių suteikti kiekvieno konkretaus vaiko poreikius atitinkančią mokymosi pagalbą. Tuo tarpu mokymosi paradigma grindžiamose pamokose mokiniai yra aktyvūs ugdymo proceso dalyviai, o mokytojas veikia kaip mokinių mokymosi pagalbininkas.

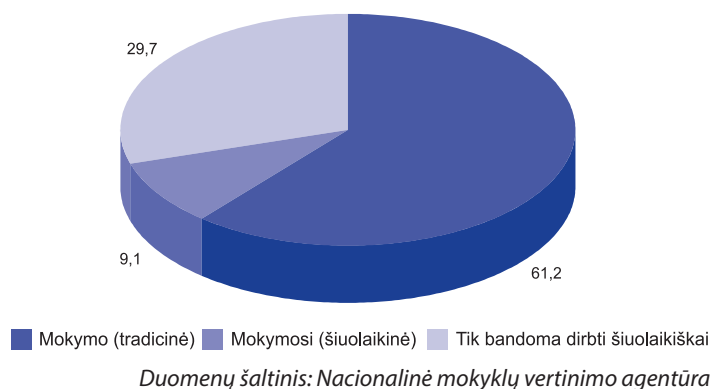
Mokiniai mokosi grupėmis, užduotys ir mokinių mokymosi vertinimas diferencijuojami ir individualizuojami, taikomi aktyvaus mokymosi metodai (pavyzdžiui, diskusija, probleminis, projek-

8 pav. Pagalbos veiklos įvertinimai klasių koncentruose, 2010–2014 m.

Duomenų šaltinis: Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra

9 pav. Pamokų pasiskirstymas (dalis proc.) pagal jose taikytas ugdymo paradigmas 2015 m.

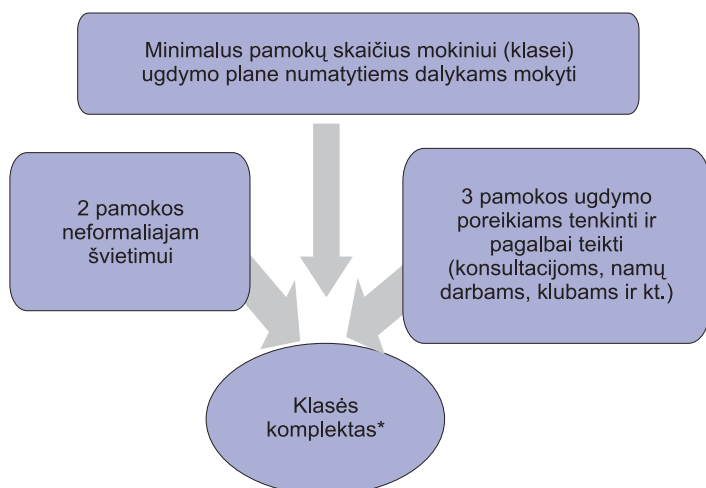
Duomenų šaltinis: Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra

tinis mokymas ir pan.). Toks ugdymo modelis sudaro palankias sąlygas ne tik pačiam mokytojui teikti efektyvią, mokinių mokymosi poreikius atliepiančią mokymosi pagalbą, bet šiam tikslui pasitelkti ir gabius mokinius.

Mokymosi pagalbai teikti reikalingi žmogiškieji, materialiniai ir laiko ištekliai.

Bendruosiuose ugdymo planuose 5–8 klasėms yra numatyti trejopi laiko ištekliai mokymosi pagalbai teikti (10 pav.). Pamokų kiekis nurodytas klasės komplektui, o už pamokas mokama iš mokinio krepšelio lėšų.

10 pav. Laiko išteklių ugdymo ir mokymosi pagalbai teikti bendrojo ugdymo mokyklų 5–8 klasėse

* Vienos ar kelių klasių mokiniai, kurie mokosi kartu vienoje klasėje.

Duomenų šaltinis: 2015–2016 ir 2016–2017 mokslo metų Pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai

Didėjant mokinių skaičiui komplekte, didėja ir pamokų skaičius, o kartu ir lėšų kiekis, kurį mokykla gali skirti užmokėti už mokymosi pagalbos paslaugas. Todėl mokyklos, surenkančios daug mokinių ir turinčios pilnus klasės kompleksus, turi pakankamai pamokų, o kartu ir lėšų mokymosi pagalbai teikti. Tuo tarpu mokyklos, surenkančios mažai mokinių, jų nuolat stokoja.

Mokykloje mokymosi pagalbą mokiniams teikia juos mokantys mokytojai, todėl jų stygius gali pabloginti mokymosi pagalbos prieinamumą. Lietuvos mokyklose pagrindinio ugdymo mokytojų ne tik nestinga, bet yra šioks toks perteklius. 2012 m. pagrindinio ugdymo klasėse vienam mokytojui teko 11 mokinių, t. y. maždaug dviem mokiniams mažiau nei vidutiniškai EBPO šalyse (PISA, 2012). Lietuvos miestų mokyklų pagrindinio ugdymo klasėse vienam mokytojui teko 12 mokinių, kaimo mokyklose – 8.

Mokymosi pagalba mokiniams teikiama, mokytojui konsultuojantis dėl jų mokymosi sunkumų su švietimo pagalbos specialistais. Švietimo informacinių technologijų centro duomenimis, 2014–2015 m. m. bendrojo ugdymo mokyklose tokių specialistų dirbo 2 681 (iš jų 983 socialiniai pedagogai, 615 logopedų, 555 psichologai, 554 specialieji pedagogai). Tais pačiais mokslo metais vienam švietimo pagalbos specialistui teko 125 mokiniai. Tačiau mokinių ir pagalbą teikiančių specialistų santykis

savivaldybėse labai nevienodas. Pavyzdžiui, vienam psichologui Šiaulių r. savivaldybėje teko 3 843 mokiniai, o Ignalinos r. savivaldybės mokyklose, kuriose mokėsi 1 461 mokinys, šių specialistų iš viso nebuvo. Vienam specialiajam pedagogui Varėnos r. savivaldybėje teko 2 288 mokiniai, Neringos ir Pagėgių savivaldybių bendrojo ugdymo mokyklos tokių specialistų visai neturėjo, nors jose mokėsi atitinkamai 144 ir 999 mokiniai. Švietimo pagalbos specialistų dažniau trūksta kaimo mokyklose.

Kai mokytojas dėl kompetencijos stokos ar švietimo pagalbos specialistų nebuvimo negali mokiniui suteikti reikiamos mokymosi pagalbos, jis gali kreiptis į savivaldybėje veikiančias PPT, švietimo pagalbos tarnybas, kurios turi visus švietimo pagalbos specialistus ir yra pasirengusios pagelbėti mokykloms. 2014 m. dauguma (55 iš 60) savivaldybių turėjo tokias tarnybas. Jų nebuvo tik Neringos, Rietavo, Jonavos, Kalvarijų ir Pagėgių savivaldybėse.

Mokymosi pagalbos prieinamumui ir kokybei turi įtakos ne tik turimi išteklių, bet ir mokyklos vadovų vadybiniai gebėjimai, psichologinis klimatas, mokinių ir mokytojų elgesys.

Nors, mokyklų išorės vertinimo duomenimis, Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų strateginis valdymas ir rūpinimasis mokiniams politika vertinama gana gerai (5 ir 6 pav.), tačiau tyrimai rodo, kad esama ir tam tikrų mokyklos darbo organizavimo trūkumų. Pavyzdžiui, 2012 m. PISA tyrimo metu atlikta mokyklų vadovų apklausa parodė, kad tik 7,6 proc. Lietuvos mokinių mokėsi mokyklose, kurių direktoriai nurodė, kad atsižvelgdami į mokinių mokymosi pasiekimų rezultatus ne rečiau nei kartą per mėnesį formuluoja mokyklos ugdymo tikslus. Tuo tarpu EBPO šalyse tokiose mokyklose mokėsi vidutiniškai 35,2 proc. mokinių (1 lentelė). Be to, 29,1 proc. Lietuvos mokinių mokėsi mokyklose, kurių vadovai nurodė, kad ne rečiau kaip kartą per mėnesį susitikę su mokytojais aptaria akademinis mokyklos tikslus (EBPO šalyse tokiose mokyklose mokosi 47,2 proc. mokinių (1 lentelė)).

Viena opiausių problemų Lietuvos mokyklose, kuri taip pat blogina mokymosi pagalbos mokiniams prieinamumą, yra patyčios. Mokiniai, kurie susiduria su mokymosi sunkumais, bijodami sulaukti bendraamžių patyčių, slepia tuos sunkumus ir nesikreipia į mokytoją dėl mokymosi pagalbos. Tokių mokinių mokymosi sunkumai tik dar labiau didėja.

Naujausio Tarptautinio mokyklinio amžiaus vaikų sveikos gyvensenos tyrimo (angl. *Health Behaviour in School-Aged Children*)

1 lentelė. Mokinių pasiskirstymas (dalis proc.) mokyklose pagal tai, kokius veiksmus direktorius atliko per praėjusius mokslo metus

	Mokinių dalis (proc.) mokyklose, kurių direktorius nurodė, kad remdamasis mokinių pasiekimų rezultatais formulavo mokyklos ugdymo tikslus				Mokinių dalis (proc.) mokyklose, kurių direktorius nurodė, kad per susirinkimus su mokytojais aptaria akademinis mokyklos tikslus			
	Niekada arba 1–2 kartus per metus	3–4 kartus per metus	Nuo karto per mėnesį iki karto per savaitę	Dažniau nei kartą per savaitę	Niekada arba 1–2 kartus per metus	3–4 kartus per metus	Nuo karto per mėnesį iki karto per savaitę	Dažniau nei kartą per savaitę
Lietuva	72,8	72,8	6,2	1,4	17,5	53,4	28,6	0,5
EBPO vidurkis	31,7	31,7	26,0	9,2	17,7	35,1	42,1	5,1

Duomenų šaltinis: Tarptautinis penkiolikmečių tyrimas. OECD PISA 2012. Ataskaita

2013–2014 m. duomenimis, Lietuvoje 11–15 metų mokinių, dažnai patiriančių patyčias, dalis siekė 29 proc. ir buvo didžiausia tarp tyrime dalyvavusių šalių (Zaborskis, 2015).

Kita su mokymosi pagalbos prieinamumu susijusi aktuali problema yra mokinių pamokų praleidinėjimas be pateisinamos priežasties. 2012 m. PISA tyrimo duomenimis, pamokas praleidusių be pateisinamos priežasties penkiolikmečių dalis Lietuvos mokyklose sudarė 33 proc. ir buvo 15 proc. punktų didesnė nei vidutiniškai EBPO šalyse. Nuolat praleisdamas pamokas mokinyš įgyja žinių spragų, kurios galiausiai nulemia žemesnius mokymosi pasiekimus (2 lentelė). Nelankydamas pamokų, mokinyš praranda ir galimybę mokykloje laiku gauti veiksmingą mokymosi pagalbą.

Nors tarptautinių tyrimų duomenys aiškiai rodo ryšį tarp patyčių, pamokų nelankymo ir mokinio mokymosi pasiekimų, tačiau,

daugelio 2012 m. PISA tyrimo apklausoje dalyvavusių Lietuvos mokyklų vadovų nuomone, šios problemos per daug netrikdo mokymo(si) proceso. Pavyzdžiui, net 78 proc. Lietuvos mokinių mokėsi mokyklose, kurių direktoriai teigė, kad pamokų nelankymas be pateisinamos priežasties netrukdo arba tik šiek tiek trukdo mokymuisi. Tuo tarpu EBPO šalyse tokiose mokyklose mokėsi vidutiniškai 10 proc. punktų mažiau mokinių.

Mokymosi pagalbos prieinamumui ir kokybei, kaip minėta, svarbus ne tik mokinių, bet ir mokytojų elgesys. Pavyzdžiui, mokytojų nepasiruošimas pamokoms, per griežtas elgesys su mokiniais gali turėti didelę įtaką mokymosi pagalbos prieinamumui ir kokybei. Tačiau, Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų direktorių nuomone, kaip parodė 2012 metų PISA tyrimo duomenys, toks mokytojų elgesys mokymo(si) proceso labai netrikdo.

2 lentelė. **Mokinių ir jų rezultatų pasiskirstymas (dalis proc.) pagal tai, kiek kartų jie pavėlavo ar (ir) praleido pamokų be pateisinamos priežasties per paskutines dvi savaites iki tyrimo**

	Mokinių dalis (proc.) pagal tai, kiek kartų jie praleido keletą pamokų be pateisinamos priežasties per paskutines dvi savaites iki tyrimo				Matematinio raštingumo rezultatai pagal tai, kiek kartų mokiniai praleido keletą pamokų be pateisinamos priežasties per paskutines dvi savaites iki tyrimo			
	Nė karto	1–2 kartus	3–4 kartus	5 ir daugiau kartų	Nė karto	1–2 kartus	3–4 kartus	5 ir daugiau kartų
Lietuva	67,3	26,4	4,3	1,9	490	460	447	416
EBPO vidurkis	82,2	14,2	2,3	1,2	499	472	455	439

Duomenų šaltinis: Tarptautinis penkiolikmečių tyrimas. OECD PISA 2012. Ataskaita

KAIP ORGANIZUOJAMA IR TEIKIAMA MOKYMOSI PAGALBA LIETUVOS BENDROJO UGDYMO MOKYKLOSE?

Švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo departamentas 2014 m. atliko 961 (arba 80 proc.) bendrojo ugdymo mokyklų vadovų apklausą, kuria buvo siekiama išsiaiškinti, kaip įgyvendinamos bendrųjų ugdymo planų nuostatos dėl mokinių pasiekimų gerinimo. Vienas apklausos komponentų buvo mokymosi pagalbos teikimas mokykloje. Kadangi mokyklų veiklos išorės vertinimu nustatyta, kad prasčiausia mokymosi pagalbos mokiniui kokybė yra pagrindinio ugdymo klasėse, toliau bus trumpai aptariami būtent šio ugdymo lygmens mokyklų apklausos rezultatai.

Bendruosiuose ugdymo planuose pabrėžiama, kad už mokymosi pagalbos mokiniui organizavimą yra atsakinga mokykla. Vadinasi, labai svarbu, kiek mokyklos vadovybė skiria dėmesio šios srities klausimams aptarti su mokyklos personalu ir visa bendruomene. Apklausos rezultatai parodė, kad visi apklausoje dalyvavę mokyklos vadovai dažniau ar rečiau mokykloje aptaria mokymosi pagalbos mokiniams klausimus. Apie pusę apklausoje dalyvavusių mokyklos vadovų minėtus klausimus aptaria 3–4 kartus per metus, maždaug trečdalis – nuo karto per mėnesį iki karto per savaitę, apie 16 proc. – 1 ar 2 kartus per metus.

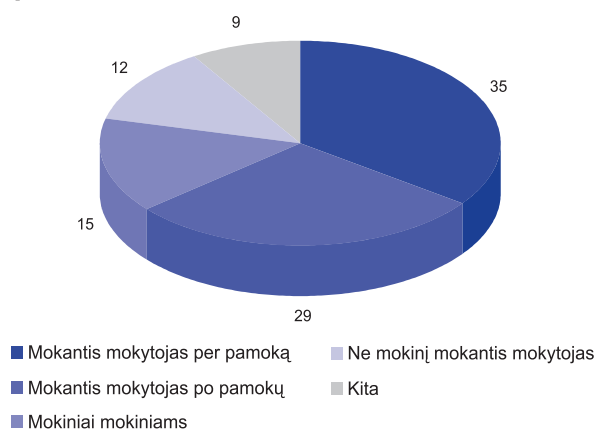
Organizuojant mokymosi pagalbą mokiniui, mokykloje rekomenduojama paskirti atsakingą asmenį, kuris koordinuotų visas su šia sritimi susijusias veiklas. Apklausos rezultatai parodė, kad dauguma (86 proc.) tyrime dalyvavusių mokyklų tokį asmenį yra paskyrusios. Dažniausiai juo buvo skiriamas mokyklos direkto-

riaus pavaduotojas ugdymui (70 proc. atvejų), rečiau (16 proc.) – kiti asmenys (pavyzdžiui, mokyklos direktorius, metodinio būrelio pirmininkas, mokyklos neformaliojo švietimo ir pagalbos skyriaus vedėjai ir pan.). 14 proc. mokyklų už mokymosi pagalbą atsakingas asmuo iš viso nebuvo paskirtas.

Bendruosiuose ugdymo planuose nurodoma, kad mokykloje mokymosi pagalbą pirmiausia turėtų teikti mokinį mokantis mokytojas pamokų metu. Taip pat rekomenduojama į mokymosi pagalbos teikimą įtraukti ir pačius mokinius. Tyrimo duomenys parodė, kad dviejuose trečdaliuose apklaustų mokyklų mokymosi pagalbą mokiniams teikia juos mokantis mokytojas, tačiau net trečdalyje mokyklų ji teikiama ne pamokų metu. Gabių mokinių kitiems mokiniams teikiama mokymosi pagalba praktikuojama gana retai (11 pav.), nors ji mokyklai nieko nekainuoja ir galėtų net pagerinti mokinių santykius tiek klasėje, tiek mokykloje.

Už pamokas, skirtas mokinių ugdymosi poreikiams tenkinti ir mokymosi pagalbai teikti, mokama pagal 2013 m. švietimo ir mokslo ministro patvirtintą *Švietimo įstaigų darbuotojų ir kitų įstaigų pedagoginių darbuotojų darbo apmokėjimo tvarką*. Ši tvarka yra gana lanksti, nes mokykloms leidžiama už suteiktas mokymosi pagalbos paslaugas mokėti iš įvairių šaltinių. Šioje tvarkoje nėra nustatyta, kaip dažnai mokyklos gali keisti savo mokėjimo už mokymosi pagalbos paslaugas tvarką, tačiau tai yra nustačiusios savivaldybės. Jos yra pasitvirtinusios labai

11 pav. Kas mokiniams teikia mokymosi pagalbą (mokyklų dalis proc.)

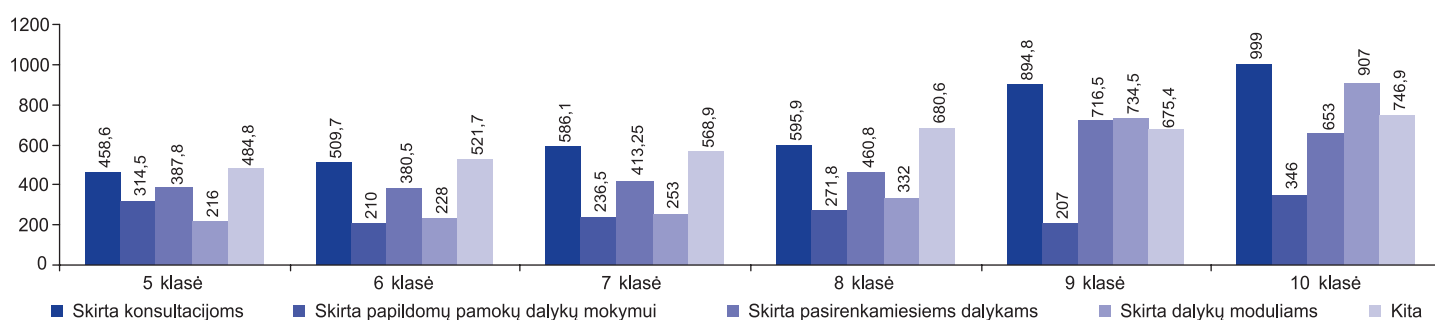

Duomenų šaltinis: ŠMM

įvairias mokėjimo už šias paslaugas tvarkas. Vienos savivaldybės leidžia mokykloms keisti mokėjimo tvarką kas pusmetį, kitos – kas mėnesį.

Apklausa atskleista, kad dažniausiai, 56 proc. apklausoje dalyvavusių mokyklų, mokytojams mokama tarifikuojant valandas už papildomai atliekamus darbus, 22 proc. – mokama už faktinį vestų pamokų skaičių. Kitose mokyklose (22 proc.) taikomi kitokie mokėjimo už atliktą darbą būdai, pavyzdžiui, skiriamas didesnis darbo užmokesčio koeficientas, mokamas atlyginimo priedas, suteikiama papildomų poilsio dienų mokinių atostogų metu ir kt. Dalyje kaimo mokyklų, kurioms nepakanka lėšų mokėti už mokymosi pagalbos mokiniams paslaugas, skatinama mokytojų savanorystė, o atsilyginama žodinėmis ar rašytinėmis padėkomis.

12 pav. Mokinių ugdymo poreikiams tenkinti ir mokymosi pagalbai teikti skiriamų pamokų skaičius pagrindinio ugdymo klasėse

Duomenų šaltinis: ŠMM

Visa tai rodo, kad teikiant mokiniams mokymosi pagalbą trūksta nuoseklumo. Toks išskirtinis dėmesys mokinių mokymuisi paskutinėse pagrindinio ugdymo klasėse ir tik keliems mokomiesiems dalykams, mokinių neskirstymas pagal gebėjimus leidžia manyti, kad mokytojai tuo metu pradeda ruošti mokinius pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimui, likviduodami senas žinių spragas ar tiesiog įtvirtindami mokinių jau turimas dalyko žinias. Tuo tarpu jau seniai nustatyta, kad kuo anksčiau (pradedant nuo darželio) nustatomi ir panaikinami mokinių mokymosi sunkumai, žinių spragos, tuo mažiau reikia mokymosi pagalbos ateityje, ji kainuoja mažiau, o ir rezultatai pasiekiami daug geresni.

Bendrojo ugdymo planuose numatyta, kad pamokos mokinio ugdymo poreikiams tenkinti ir mokymosi pagalbai teikti gali būti naudojamos pamokoms ar konsultacijoms, kurios skirtos mokymosi pagalbai teikti; pasirenkamiesiems dalykams mokytis; dalyko moduliams; dalyko papildomoms pamokoms; teikiant pagalbą namų darbams ruošti; klasei dalyti į mažesnes grupes (pavyzdžiui, praktikos ir eksperimentiniams darbams, kūno kultūrai ir kt.); kitiems mokinio ugdymo poreikiams tenkinti.

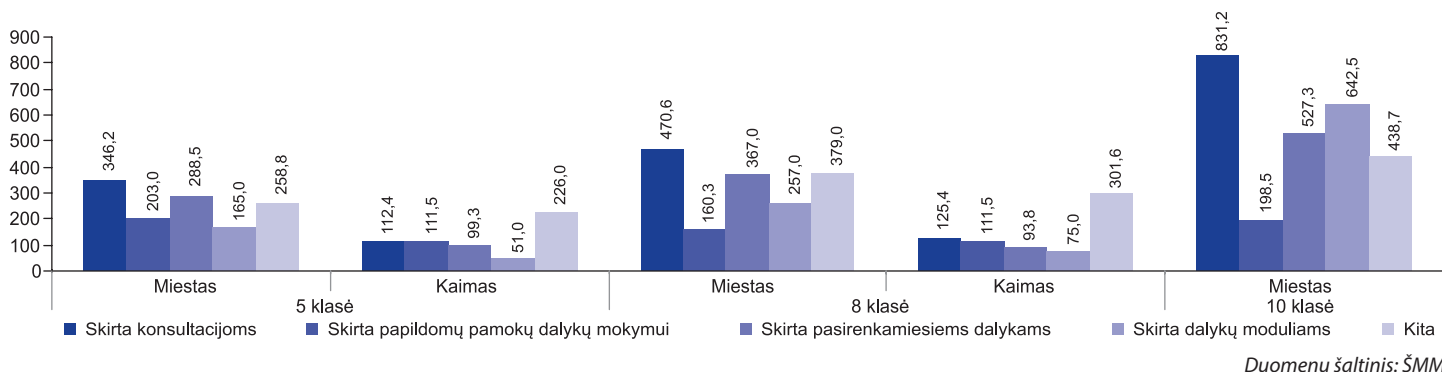
Analizuojant, kaip mokyklos panaudoja tas pamokas, paaiškėjo, kad daugiausia (maždaug du penktadaliai) mokyklų panaudoja mažiau nei pusę galimų skirti papildomų pamokų, o maždaug šeštadalis mokyklų (ypač mažos kaimo pagrindinės mokyklos) jų negali panaudoti dėl mokinio krepšelio lėšų trūkumo. Visos mokinių ugdymo poreikiams tenkinti ir pagalbai teikti skirtos pamokos panaudojamos tik maždaug penktadalyje visų apklausoje dalyvavusių mokyklų. Vis dėlto, nors laiko išteklių yra gana svarbūs užtikrinant, kad mokiniams būtų suteikta mokymosi pagalba, didesnis pamokų skaičius dar nereikia geresnės šių paslaugų kokybės.

Apklausoje duomenys rodo, kad konsultacijoms, pasirenkamiesiems dalykams ir (arba) dalykų moduliams skirtų pamokų skaičius ypač išauga paskutinėse (9–10) pagrindinio ugdymo klasėse (12 pav.). Daugiausia pamokų mokinių ugdymo poreikiams tenkinti ir pagalbai teikti mokykla prideda lietuvių kalbai ir matematikai. Taip pat dažnai pamokų pridedama užsienio kalboms, daug rečiau – muzikai, dailei, istorijai, geografijai, gamtos mokslų (biologijos, chemijos, fizikos) dalykams, žmogaus saugai ir kt. Mokyklos didesnę dalį papildomų lietuvių kalbos ir matematikos pamokų paskirsto neatsižvelgdamos į mokinių gebėjimus.

Nors visoms Lietuvos mokykloms pagrindinio ugdymo klasėse skiriamas tas pats pamokų skaičius mokinių ugdymo poreikiams tenkinti ir mokymosi pagalbai teikti, kaimo mokyklos jų skiria mažiau nei miesto mokyklos (13 pav.).

Tai susiję su lėšų mokymosi pagalbai teikti trūkumu, kurį nulemia mokinio krepšelio metodika. Miesto mokykloms, kurios turi daug mokinių ir surenka pilnus klases komplektus, paprastai nestinga nei pamokų, nei lėšų mokymosi pagalbai teikti. Tuo tarpu kaimo mokyklos, turinčios mažai mokinių, nesurenka klases komplektų, todėl joms nuolat stinga lėšų mokinių mokymosi pagalbai teikti.

13 pav. Mokinių ugdymo poreikiams tenkinti ir mokymosi pagalbai teikti skirtų pamokų skaičius 5, 8 ir 10 klasėse pagal mokyklos vietovę

Pagal mokyklų tipus 5 ir 8 klasėse didžiausią pamokų dalį mokymosi pagalbai konsultacijų forma skiria progimnazijos, 10 klasėse – gimnazijos ir vidurinės mokyklos. Tuo tarpu pasirenkamiesiems dalykams ar moduliams 5 ir 10 klasėse didžiausią pamokų dalį skiria gimnazijos, 8 klasėse – ir progimnazijos.

Pagal mokyklos mokamąją kalbą pagrindinio ugdymo klasėse daugiausia laiko mokymosi pagalbai konsultacijų forma skiria

dvikalbės mokyklos. 8 klasėse gana daug papildomų pamokų joms skiria ir mokyklos, mokančios lietuvių kalba. Tai greičiausiai susiję su mokinių ruošimu stoti į gimnaziją. 10 klasėse, artėjant pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimui, pagal konsultacijų skaičių vėl pirmauja dvikalbės, taip pat ir tautinių mažumų mokyklos, o mokyklos, mokančios lietuvių kalba, daugiausia papildomų pamokų skiria dalykų moduliams.

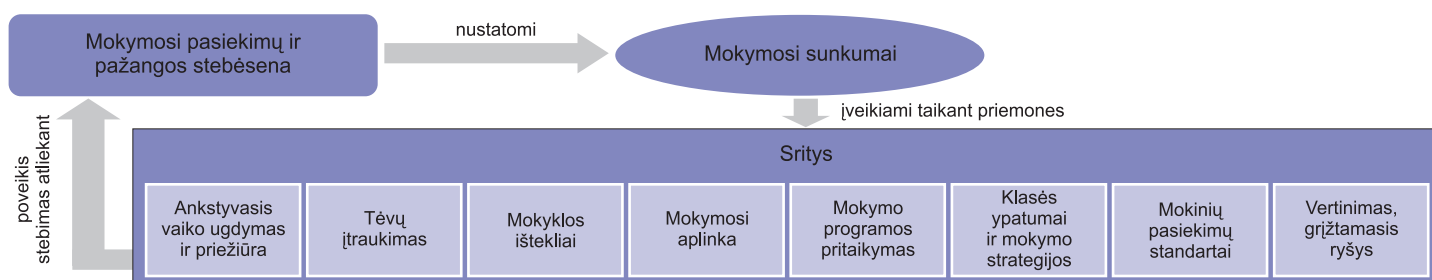
KAIP MOKYMO SI PAGALBA MOKINIUI TEIKIAMA KITOSE ŠALYSE?

Europos Komisijos sudaryta ekspertų grupė, atlikusi tarptautinių PISA, TIMSS tyrimų duomenų ir literatūros šaltinių analizę, išskyrė sritis, kuriose taikomos priemonės galėtų padėti įveikti žemų mokymosi pasiekimų problemą mokykloje (14 pav.). Ekspertai taip pat pabrėžė mokinių mokymosi pasiekimų ir pažan-

gos stebėsenos nustatant mokinių mokymosi sunkumus ir laiku teikiamos veiksmingos mokymosi pagalbos mokiniui svarbą.

Toliau nurodomos kai kurių užsienio šalių taikomos priemonės ir praktikos teikiant mokymosi pagalbą (3 lentelė).

14 pav. Sritis, kuriose taikomos priemonės gali padėti įveikti mokymosi sunkumus

Duomenų šaltinis: Addressing Low Achievement in Mathematics and Science

3 lentelė. Veiksmingos užsienio šalių taikomos priemonės ir praktikos įveikiant mokinių mokymosi sunkumus

Mokinių mokymosi pagalbos poreikių nustatymas	
Suomija	Mokinių mokymosi poreikių nustatymas yra mokyklos – mokytojo ir mokyklos direktoriaus, kuriems padeda mokyklos medicinos seselė, kartais mokyklos psichologas ir (arba) mokyklos socialinis darbuotojas, tėvai – atsakomybė. Jis nėra atliekamas sistemingai, tačiau yra parengta daug tam skirtų mokytojams laisvai prieinamų įrankių. Pirmiausia mokinio mokymosi pagalbos poreikius neformaliai nustato dalyko mokytojas. Už mokymosi pagalbos mokiniui plano parengimą ir įgyvendinimą yra atsakinga pedagogų komanda – vadinamoji mokinio gerovės grupė, kurią sudaro dalykų mokytojai ir pagalbos specialistai. Kitaip tariant, ši specialistų komanda nuo pat pradžių iki galo atsako už pagalbos mokiniui teikimą ir jo sėkmę.
Estija	Mokinių mokymosi pagalbos poreikius pirmiausia nustato dalyko mokytojas. Toliau juos analizuoja specialistų komanda (dalyko mokytojas, mokyklos pagalbos specialistai ir kt.). Mokyklos direktorius skiria specialiujų ugdymosi poreikių koordinatorių, kuris padeda mokytojui tiksliau nustatyti mokinių mokymosi pagalbos poreikius. Jis taip pat koordinuoja mokytojų ir pagalbos specialistų bendradarbiavimą įgyvendinant mokymosi pagalbos mokiniams priemones.

Laiku teikiamos ir intensyvos pagalbos mokiniams užtikrinimas	
Suomija	Kiekvienas mokinys turi įstatymais įtvirtintą teisę kreiptis mokymosi pagalbos, jei susiduria su mokymosi sunkumais įgydamas bazines žinias ir įgūdžius. Mokiniai, kurie nebuvo mokykloje dėl ligos, iš karto skiriama mokymosi pagalba apsaugant, kad jis netaptų žemų pasiekimų mokiniu. Rūpinamasi, kad organizuojama pagalba būtų reikiamo intensyvumo nuo pat vaiko atėjimo po ligos, kad ateityje būtų išvengta žemų mokymosi rezultatų. Paprastai pagalbą teikia dalyko mokytojas, bet taip pat ir specialistų komanda, kurios specializacija – pagalbos teikimas žemų mokymosi pasiekimų mokiniams. Organizuojant mokymosi pagalbą mokiniams laikomasi požiūrio, kad ji turi būti tokio intensyvumo, kad leistų vaikui įveikti savo sunkumus ir būtų taikoma tik laikinai. Tokio pobūdžio pagalba leidžia mokiniui išvengti patyčių, atskirties. Sprendimų priėmimo procesas, skiriant mokinio mokymosi pagalbai reikalingus išteklius, yra minimaliai biurokratuotas, t. y. vyksta greitai ir paprastai. Svarbiausi mokymosi pagalbai skirti ištekliai yra lengvai prieinami pagalbos teikėjams.
Danija	Mokymosi spragoms panaikinti pailginta mokslo metų trukmė: 4–6 klasėse – 33, 7–9 klasėse – 35 pamokomis.
Mokymosi pagalbos integravimas į ugdymo procesą	
Suomija	Mokymosi pagalba yra integruota į ugdymo procesą. Ją teikia vaiką mokantis mokytojas. Mokyklose ugdymo procesas orientuotas į mokinį ir aktyvią jo veiklą. Klasių edukacinės erdvės suprojektuotos taip, kad būtų nesunkiai pritaikomos dirbti grupėmis. Stalus galima pertvarkyti taip, kad jie geriausiai tiktų kiekvieno vaiko atliekamai veiklai. Klasėje taikomos technologijos, dažniausiai kompiuteriai, sudaro galimybę tuo pačiu metu skirtingų gebėjimų, mokymosi stilių vaikams atlikti skirtingo sunkumo ir pobūdžio užduotis. Mokytojai vadovauja klasės veiklai ir vaikščiodami tarp mokinių grupių teikia mokiniams individualią mokymosi pagalbą. Kai mokytojo pagalbos neužtenka, prisideda ir kiti specialistai, tarp jų ir mokytojai, parengti teikti specialiąją pagalbą. Šalyje maždaug 23 proc. mokinių teikiama specialioji pagalba. Ji suprantama kaip mokinio teisė, o ne sankcija.
Elgesio ir emocijų valdymas, nuostatų ugdymas	
Estija	Kadangi žemi pasiekimai labai dažnai yra susiję su pamokų praleidinėjimu, tai mokyklose itin daug dėmesio skiriama drausmei ir mokinių elgesio valdymui.
Suomija	Mokiniai skatinami pasitikėti savimi. Rūpinamasi, kad kiekvienas vaikas būtų įgalintas mokytis.
Šiaurės Airija	Pabrėžiama lyderystės svarba sprendžiant sunkumus, susijusius su vaiko emocijomis ir mokymosi nuostatomis. Taikomos priemonės, skirtos lyderystei mokykloje atpažinti ir skatinti.
Mokytojų rengimas ir kvalifikacijos tobulinimas	
Norvegija	Vykdam programą siekiama išmokyti mokytojus naujų mokymo metodų, skirtų žemų mokymosi pasiekimų mokiniams.
Slovėnija	Kiekvienas būsimas mokytojas ne tik skatinamas naudotis IKT ugdymo procese, bet ir mokomas, kaip, taikant šias technologijas, padėti mokiniams, kurie susiduria su mokymosi sunkumais.
Suomija	Rengiami dalykų mokytojai, kurie kartu specializuojasi pagalbos mokiniams, turintiems mokymosi sunkumų, srityje. Suomijoje 15 proc. mokomųjų dalykų mokytojų yra parengti ir kaip specialiojo ugdymo mokytojai. Jie rengiami vienais metais ilgiau nei šioje srityje nesispecializuojantys jų kolegos. Asmenys, siekiantys dirbti mokykloje tik specialiaisiais pedagogais, šią specialybę studijuoja 5 metus. Jie dirba su mažesnėmis mokinių grupėmis ir gauna šiek tiek didesnius atlyginimus nei dalykų mokytojai.
Airija	Mokytojai skatinami patys kurti mokymo ir vertinimo medžiagą, stebėti vieni kitų pamokas, bendradarbiauti tobulinant mokymą ir mokinių mokymąsi.
Mokymosi pagalbos nustatymas ir teikimas ankstyvaisiais vaiko gyvenimo metais	
Slovėnija	Visus trejų ir penkerių metų vaikus apžiūri psichologas ir logopedas. Jie tikrina ne tik vaikų kalbą, bet ir matematikos gebėjimus. Paskui, jei reikia, vaikui teikiama mokymosi pagalba, kuria siekiama likviduoti ar sumažinti nustatytus sunkumus.
Suomija	Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo mokytojai yra mokomi nustatyti individualius vaikų poreikius ir teikti visą reikalingą pagalbą.
Tėvų įtraukimas į pagalbos vaikui teikimą	
Airija	Siekiama įtraukti tėvus į pagalbos teikimą žemesnių pasiekimų mokiniams. Organizuojami žemo išsilavinimo tėvų mokymai, kad jie galėtų padėti savo vaikams įveikti mokymosi sunkumus. Mokyklose ši veikla laikoma mokymosi pagalbos dalimi. Kai kurie atsidavę mokyklos mokytojai stengiasi aprėpti kuo daugiau tėvų ir komunikuoti su jais. Jie vadinami namų ir mokyklos bendruomenės ryšių palaikymo pareigūnais ir jų su mokymu susijusios pareigos yra palengvintos. Sudaromos galimybės tėvams naudotis IKT ir medžiaga, skirta padėti savo vaikams mokytis. Pavyzdžiui, yra parengti matematikos ir gamtos mokslų žodynai migrantų mokinių tėvams.
Aiškių mokymosi standartų nustatymas. Vertinimas, grįžtamasis ryšys	
Šiaurės Airija	Mokinių mokymosi pasiekimai vertinami remiantis pasiekimų standartais. Pagal juos nustatomos kompetencijos ir jų lygiai, todėl jie yra bendri visiems dalykams. Šie pasiekimų standartai buvo kuriami konsultuojantis su mokytojais, mokytojų sąjungomis, mokyklų vadovais, inspektorais ir politikos formuotojais. Siekiama, kad mokyklų taikomi vertinimo ir grįžtamojo ryšio būdai, formos teigiamai veiktų mokinių savivoką, pažangą. Todėl mokytojai bendrai dirba išmėgindami įvairias formuojamojo vertinimo strategijas (pavyzdžiui, strategiją „dvi žvaigždutės ir noras“: mokiniui teikiami pozityvūs jo atlikto darbo įvertinimai ir pastabos, kaip galima jį patobulinti), stebi, kokią įtaką jos turi mokinių pasiekimams, ir diskutuoja su kolegomis, kaip patobulinti savo veiklas.
Airija	Mokytojai skatinami remti mokymąsi nustatant aiškius, pamatuojamus ir įvairiems gebėjimų lygiams pritaikytus mokymosi tikslus, mokymąsi organizuoti tam tikrais etapais, pavyzdžiui, skyriais. Mokymosi procesą skatinama skaidyti taip, kad mokiniai nuolat gautų grįžtamąjį ryšį, kaip jiems sekasi pasiekti nustatytus mokymosi tikslus.
IKT ir inovatyvios mokymosi aplinkos	
Slovėnija	Dauguma šalyje siūlomų mokytojų kvalifikacijos tobulinimo programų yra skirtos kompetencijoms naudotis IKT tobulinti, tačiau jų tikslas yra daug platesnis. Siekiama, kad mokytojai taip pat įgytų ir pedagoginių kompetencijų, kaip taikyti IKT ugdymo procese, o ne atvirkščiai – kaip ugdymo procesą pritaikyti naudotis IKT.

Visuminis požiūris į mokyklinį ugdymą	
Belgija	Kiekvienas mokyklų tinklas turi savo pedagoginės pagalbos tarnybas, kurios atsakingos už pagalbos mokykloms teikimą. Šios tarnybos padeda mokykloms įgyvendinti projektus, gerinti ugdymo kokybę, organizuoti ir vesti mokymus mokyklos personalui, vadovams, diegti ir skatinti inovacijas ir pan.
Airija, Danija	Kaip ir Belgijoje, veikia pedagoginės pagalbos tarnybos, kurios atsakingos už pagalbą plėtojant lyderystę mokykloje, įgyvendinant įvairias mokymosi pasiekimų gerinimo strategijas, tobulinant mokyklos veiklą.
Mokymosi pasiekimų ir pažangos stebėseną nacionaliniu, regioniniu ir mokyklos lygmeniu	
Danija	Nuo 2010 m. atliekamas tam tikrų mokomųjų dalykų mokinių mokymosi pasiekimų testavimas. Testai yra privalomi visiems valstybinių mokyklų mokiniams. Jie atliekami elektroninėje erdvėje, o kiekvieno mokinio rezultatai (kiekvieno mokomojo dalyko ir bendrai visų testų) iškart siunčiami mokytojui. Mokinio tėvams jų vaiko testų rezultatai pateikiami pasiekimų lapo forma, kur vaiko rezultatas palyginamas su nacionaliniu vidurkiu. Šie testai naudojami kaip formuojamojo vertinimo įrankiai ir teikia galimybę nustatyti mokinio mokymosi sunkumus ir gauti reikiamą mokymosi pagalbą.

PASIŪLYMAI MOKYMO SI PAGALBAI TOBULINTI LIETUVOS MOKYKLOSE

Nacionaliniu lygmeniu:

- Švietimo teisės aktuose, dokumentuose apibrėžti ir suderinti mokymosi pagalbą mokiniui apibūdinančius terminus. Mokymosi pagalbos sampratą išdėstyti *Bendruosiuose ugdymo planuose*, t. y. ten, kur aprašyta jos teikimo tvarka.
- Tobulinti, keisti mokinio krepšelio metodiką taip, kad mokėjimas už mokymosi pagalbos paslaugas būtų susietas su mokinių skaičiumi klasėje ir šių paslaugų teikimo intensyvumu. Tobulinti dalykų mokytojų, auklėtojų ir kitų pedagogų kvalifikaciją mokymosi pagalbos teikimo srityje. Aprūpinti mokytojus veiksmingomis metodinėmis priemonėmis, skirtomis mokinių mokymosi spragoms nustatyti ir mokymosi pagalbai teikti.
- Inicijuoti specialistų, teikiančių mokymosi pagalbą, tinklų susikūrimą elektroninėje erdvėje, kad jie galėtų dalintis patirtimi, gauti konsultacijų iš daugiau patirties šioje srityje turinčių kolegų, įsitraukti į projektus ir pan.
- Inicijuoti tyrimus, skirtus šalies mokyklose teikiamos mokymosi pagalbos veiksmingumui įvertinti.
- Per žiniasklaidą gerinti visuomenės supratimą apie pagalbos reikšmę sprendžiant mokymosi, elgesio problemas ir jos teikiamą naudą visuomenei.

Savivaldybėms:

- Tobulinti mokyklos administracijos ir pedagoginio personalo lyderystės gebėjimus, vadybines kompetencijas, ypač susijusias su pagalbos mokiniui teikimu.
- Užtikrinti mokymosi pagalbos teikimo mokiniams tolygumą, itin daug dėmesio skiriant mokymosi spragoms šalinti žemesnėse klasėse.
- Inicijuoti ir kurti specialistų, teikiančių mokymosi pagalbą, tinklus elektroninėje erdvėje, kad jie galėtų dalintis patirtimi, gauti konsultacijų iš daugiau patirties šioje srityje turinčių kolegų, įsitraukti į projektus ir pan.
- Supaprastinti mokėjimo už mokymosi pagalbos mokiniams paslaugas tvarką taip, kad mokyklos galėtų dažniau ją keisti, atsižvelgdamos į šių paslaugų teikimo poreikį.
- Steigti papildomus mokytojų padėjėjų, švietimo pagalbos specialistų etatus ten, kur jų ypač trūksta (kaimo vietovėse, kur nėra PPT). Mokytojų perteklių perskirstyti kitoms funkcijoms atlikti, pavyzdžiui, mokymosi pagalbai teikti.

- Taikyti mokyklų vadovų ir pedagogų kvalifikacijos tobulinimo, vadybos priemones, kurios leistų klasėje užtikrinti ir įsilpnėsius, ir į stipresnius mokinius orientuotą ugdymą.
- Nuolat stebėti mokyklose vykdomos mokymosi pagalbos veiksmingumą ir nustačius trūkumų nedelsiant juos šalinti.

Mokykloms:

- Susitarti dėl mokymosi pagalbos teikimo tvarkos, nuostatų ir jų laikytis. Skirti asmenis, atsakingus už mokymosi pagalbos organizavimą ir vykdymą, didinti jų atsakomybę ir atskaitomybę mokyklos bendruomenei.
- Skatinti mokytojus pamokose taikyti mokymosi paradigmą, mokiniams suteikiant galimybę aktyviai dalyvauti mokymosi veiklose, diferencijuojant, individualizuojant ugdymą, taikant aktyvaus mokymosi metodus (pavyzdžiui, mokymasis bendradarbiaujant, probleminis, projektinis mokymas). Patiems mokytojams labiau rūpintis ugdymo veiklų organizavimu ir mokymosi pagalbos mokiniams teikimu.
- Siekti, kad visa reikalinga mokymosi pagalba mokiniams būtų teikiama pamokų metu, itin daug dėmesio skiriant žemo socialinio-ekonominio statuso, socialinės rizikos šeimų, elgesio sunkumų turintiems mokiniams.
- Iškilus mokymosi sunkumams, mokymosi pagalbą teikti ne tik žemų ar vidutinių pasiekimų, bet ir gabiesiems mokiniams.
- Visų gebėjimų lygių mokiniams, kilus rizikai susidurti su mokymosi sunkumais (pavyzdžiui, grįžus po ligos, varžybų ir pan.), iškart skirti mokymosi pagalbą žinių spragoms likviduoti.
- Mokyklos bendruomenėje dažniau aptarti mokymosi tikslus ir mokymosi pagalbos klausimus.
- Organizuoti mokiniams kursus ar steigti mokymosi pagalbos centrą mokymosi sunkumams įveikti. Skatinti gabiuosius mokinius įsitraukti į mokymosi pagalbos teikimą silpnėsiems mokiniams.
- Įtraukti tėvus į pagalbos savo vaikui teikimą ir kitas mokyklos veiklas. Iškilus sunkumų, teikti tėvams individualias konsultacijas, pagalbą. Organizuoti jiems paskaitas, kursus, kurių metu jie būtų supažindinami su įvairiomis mokymosi pagalbos vaikui metodikomis, mokymosi motyvacijos skatinimo būdais, informuojami, kaip elgtis, kai vaikas susiduria su mokymosi sunkumais, ir pan.

- Vykdyti prevencines programas, padedančias išvengti mokinių žemų mokymosi pasiekimų. Rūpintis, kad būtų kuo mažiau patyčių, pamokų praleidinėjimo, vėlavimo į pamokas ir pan.

Tėvams:

- Domėtis vaiko pasiekimais ir gyvenimu mokykloje.
- Pagal galimybes padėti vaikui atlikti namų darbus.
- Vaikui susidūrus su didesniais mokymosi sunkumais, bendradarbiauti su mokytojais, klasės auklėtoju ir švietimo pagalbos specialistais, paisyti jų rekomendacijų.
- Dalyvauti mokyklos organizuojamuose mokymosi pagalbai skirtuose renginiuose ir kitose veiklose.

- Kurti tėvų savipagalbos grupes.

Mokytojų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo paslaugų teikėjams:

- Dalykų mokytojų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo programas papildyti mokymosi spragų nustatymo, mokymosi pagalbos metodikų, tėvų įtraukimo į mokymosi pagalbos teikimą ir kitomis aktualiomis šios srities temomis.
- Mokytojams sudaryti galimybes kartu su mokomojo dalyko specialybe įgyti ir mokymosi pagalbos teikimo specializaciją.
- Nuolat analizuoti pagalbos mokiniui praktikas Lietuvoje ir užsienio šalyse ir atsižvelgiant į jas tobulinti mokytojų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo programas.

LITERATŪRA

- 2015–2016 ir 2016–2017 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2015.
- Cantell H. Support in learning and school attendance in Finland: New model for all learners and teachers. 2012.
- Developing Key Competences at School in Europe: Challenges and Opportunities for Policy. Eurydice Report, 2012. Internetė: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/145en.pdf.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2009 m. kovo 30 d. įsakymas Nr. ISAK-608 „Dėl bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“.
- Mažylienė A., Gutauskienė R., Tumelienė R., Špokienė R.. Inkluzinis mokymas ir komandinė pagalba mokiniui. Metodinės rekomendacijos mokytojams, švietimo pagalbos teikėjams. Vilnius: Specialiosios psichologijos ir pedagogikos centras, 2011.
- OECD (2012), Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264130852-en>.
- Tarptautinis penkiolikmečių tyrimas. OECD PISA 2012. Ataskaita. Vilnius: Nacionalinis egzaminų centras, 2013.
- Thematic Working Group on Mathematics, Science and Technology (2010–2013). Final Report. European Commission.

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai skelbiami internete adresais: <http://www.smm.lt/web/lt/teisesaktai/tyrimai-ir-analizes/svietimo-problemos-analizes/2012-metu>; <http://www.sac.smm.lt/index.php?id=36> ir portale Emokykla.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų skyriaus vedėjui Ričardui Ališauskui (ricardas.alisauskas@smm.lt).

Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes serijoje „Švietimo problemos analizė“, prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų skyriaus vyresniąją specialistę Veroniką Šiurkienę (el. p. veronika.siurkiene@smm.lt, tel. (8 5) 219 1121).

Analizę parengė Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Politikos analizės skyriaus metodininkė dr. Sandra Balevičienė.

Konsultavo ir informaciją teikė: Švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo departamento Pagrindinio ir vidurinio ugdymo skyriaus vedėjos pavaduotoja Audronė Šuminienė, Švietimo pagalbos skyriaus vedėja Gražina Šeibokienė, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro Specialiosios pedagogikos skyriaus vadovė Edita Norvaišienė ir specialioji pedagogė Irena Bujauskienė.

MOKYMOSI PAGALBA BENDROJO UGDYMO MOKYKLŲ MOKINIAMS: PADĖTIS IR PROBLEMOS

Redaktorė *Stefanija Skebienė*
Maketavo *Gintautas Vaitonis*

2015-12-18. Tir. 1 500 egz.

Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, 03163 Vilnius
Spausdino UAB „Lodvila“, Sėlių g. 3A, 08125 Vilnius

ISSN 1822-4156